

BORSOS ÁRPÁD
In memoriam Thold Dezső
honvéd tábornok

1. kép. Thold Dániel díszmagyarban. A fotó hátlapján: „Tisztelet, bizalom, hűség és hazafi szeretet, ezekből áll ama szent kötélek, mely a férfit és hazafit egymáshoz kapcsolja.

Kelt Harasztiban 1895. október 15-én. Thold Dániel” Forrás: Wikipédia. Megtekintve: 2024. január 22.

Bármely locus polgárává válásának két útja van. Az egyik jogi, igazgatási aktus, a másik morális, szellemi, kulturális elkötelezettség. Az előbbi egyszerű lajstromba vétel, akár engedélyhez kötötten is. Ez utóbbi pedig az éppen a regnáló hatalom ideológiáfüggő értékítéletén alapuló identitás- és ideálkeresés, követendő példaképállítás függvénye. Vannak azonban történelmi korokon, politikai kurzusokon átívelő emberi értékek. Közülük nem egy mégis az enyészeté lesz.

Thold Dezső tábornok e tekintetben – több honvédtiszt társával – a feledés homályába merült, nem csupán globálisan, hanem azokban a locusokban is, ahol emlékezetre méltót, maradandót alkotott.¹

¹ Nem található a neve a Kőszegi Polgárok kötetben sem (Mátay A. szerk., Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg, 2021.), ahol jó néhány száz olyan személy neve is olvasható a név- és tárgymutatóban, akik még csak meg sem fordultak a városban, s tevékenységükkel gazdagították volna a város életét.

Kis- és nagyselmeczi Thold Dezső dunaharaszti kúriával rendelkező nemesi család sarja.

Édesapja Thold Dániel (1838–1912) ügyvéd és földbirtokos, országgyűlési képviselő (1. kép). Liptó megyében született, Kis-Selmecen. Lőcsén és Rozsnyón tanult, Budapesten tette le az ügyvédi vizsgát. „Eleinte Pesten praktizált, később, a hetvenes években – amikor meggazdagodott – Dunaharasztra vett egy jobbágytelket, apránként kb. 45–50 hold földet vett hozzá, amin gazdálkodott.”² A település közéletében kiemelkedő szerepet játszott. Nevéhez fűződött az állami leányiskola és a kisdédóvó önzetlen létrehozása. Tevékenységi köre bővült, jelentős közéleti funkciókat töltött be. 1870-ben megválasztották Pest megye tiszteletbeli tiszti alügyészévé.³ 1892–1897-ig a Függetlenség Párt jó szociális érzékű, aktív országgyűlési képviselője. Korabeli sajtóorgánumok szerint legjelentősebb megnyilatkozásai a tanítók túrhételten javadalmazása ellen, a Duna holtágának szabályozása, siketnéma intézet működési feltételeinek javítása érdekében szóltak.

Édesanyja Batizfalvy Kornélia, kora ismert tanáregyéniségének, Batizfalvy Istvánnak⁴ a leánya. 1874. november 27-én kötöttek házasságot. Férje társadalmi státuszának megfelelő közösségi életet élt. Tagja volt a Budapesti Korcsolyázó Egyletnek, fővárosi rendezvények (pl. Magyar Athletikai Klub piknikje, Jogászmajális) és dunaharaszti – több esetben jótékonyági – báljainak résztvevője. A házaspárnak há-

2. kép. Thold Dániel és családja.

Elöl a Thold házaspár ül. Állnak (balról jobbra): Kálmán, Dezső és Margit⁵

rom gyermeke született: Kálmán, Margit és Dezső (2. kép).

Thold Dezső 1883. december 28-án született Dunaharaszttiban.⁶

A családi legendárium szerint: „... nagy szabadságban nőtt fel, mivel szülei nagyon elfoglaltak voltak. Eleinte a gazdálkodás, az állatok – ló, tehén, disznó, tyúk –, a kert, a szántó érdekelték és sokat csatangolt a Duna szigetein, vizein. Az iskolát nem

2 Családi legendárium a leszármazottak emlékeztetőből, tulajdonukban lévő írásos anyagokból.

3 Budapesti Hírlap, 1892. február 12-i szám.

4 Batizfalvy István 1863–1866 között a Budapesti Evangélikus Gimnázium igazgatói tisztségét töltötte be.

5 A forrásmegjelölés nélküli képek a leszármazottak gyűjteményéből valók.

6 Emberi, szakmai életútját a lábjegyzetekben megjelölt források alapján igyekeztünk rekonstruálni.

szerette.⁷⁷ „Gondtalanul, szabadon töltötte gyermekkorát testvéreivel. Nyáron sokat úsztak, eveztek, horgásztak barátaival a Dúnán.” Elemi iskoláit feltételezhetően szülőfalujában végezte, bár ennek dokumentumait a kutatás jelenlegi fázisáig nem sikerült megtalálni.

Viszonyát az iskolához középiskolai értesítői tanúsítják. Gimnáziumi tanulmányait Felsőlövőn kezdte meg az 1894/1895-ös tanévben.⁸ A második osztályt a Budapesti Református Főgimnáziumban eredménytelenül fejezte be, kimaradt. A második, harmadik osztályt Aszódon végezte az 1897/1898, 1898/1899-es tanévekben. Az iskolai évkönyvek itt már szorgalmas, több elismerésben részesített tanulóként említik.⁹ Gimnáziumi tanulmányait Rozsnyón fejezte be, a latin tárgyban nyújtott teljesítménye miatt sikertelenül.¹⁰ Felsőlövői iskolájába később más minőségben tért vissza. Az intézmény évkönyve szerint már a magyar királyi (továbbiakban: m. kir.) 18. honvéd gyalogezred hadnagyaként, VIII. osztályos magántanulóként tett sikeres vizsgát latinból.¹¹ Az érettségi vizsga esetleges letételének dokumentuma nem került elő. Később, az 1912/1913. tanévben, ugyanitt már kőszegi honvéd főhadnagyként, a honvédelmi minisztérium megbízásából 30 érdeklődő VI. és VIII. osztályos tanuló katonai kiképzését felügyelte, illetve

vezette.¹² Tevékenységét felettesei dicsérettel ismerték el.¹³

1900-ban adták be szülei a M. Kir. Nagyváradi Honvéd Hadapródiskolába.¹⁴ Viszonya a tanuláshoz, az iskolához gyökeresen megváltozott. Iskolai teljesítményét rögzítő „Osztályozási jegyzék” folyamatos és egyenletes testi, szellemi, jellembeli fejlődését rögzíti: komoly, őszinte, megbízható, igen következetes és illedelmes növendékként minősíti.

Tanulmányainak 1904. évi, jeles eredményű befejezését követően (44 fős végzős évfolyamon rangsorban a második helyen) került a M. Kir. soproni 18. honvéd gyalogezred tényleges állományába, a Kőszegen állomásozó a III. zászlóalj, 10. tábori századhoz.¹⁵

Személyiségének, honvédtiszti életútjának megismeréséhez alapul az állományba vételt követően kiállított „Minősítési táblázat” tekinthető (az értékelési szempontokat normál, a válaszokat dőlt betűvel emeltük ki), mely szerint:

„Kis- és nagyselmeczi Thold Dezső hadapród tiszthelyettes

– A m. kir. honvédségbe való belépése előtti személyes viszonyai, nevelése és tanulmányai: *ügyvéd fia, 4 gymnasiumi osztályt Rozsnyón, »elégtelen« eredménnyel végzett, 1900–1904-ben a nagyváradi m. kir. honvéd hadapródiskolát »jeles« eredménnyel végezte.*

7 Thold Dezső vezérezredes, reáliskolai tanár iratai, Kőszegi Levéltár XIV. 96. (A rendfokozat megjelölése helytelen, Thold Dezső tábornok (vezérőrnagy) volt.), illetve lásd a 2. lábjegyzetet.

8 Felsőlövői Ág. Hitv. Főgimnázium 1894–95. Évi Értesítője.

9 Aszódai Ágostai Hitv. Evang. Algymnasium Értesítője az 1897, illetve 1898–99. iskolai évekről.

10 Értesítő a Rozsnyói Állam. Seg. Ág. Hitv. Ev. Kerületi Főgymnasiumról az 1899–1900. években.

11 Felsőlövői Ág. Hitv. Főgimnázium 1907–08. Évi Értesítője.

12 Felsőlövői Ág. Hitv. Főgimnázium 1912–13. Évi Értesítője.

13 64. számú honvéd kerületi parancsnokság 3365/eln. 1913. számú parancsa, Pozsony, 1913. július 26.

14 A *Szabadság* – *Nagyvárad* 1901. október 15-ei száma a II. B. osztály névsorában említi; továbbá Szentessy J.: A Nagyváradi M. Kir. Honv. Hadapródiskola története 1898–1941. Nagyvárad, Baggossy Nyomdája, 1943.

15 A kinevezésről több hivatalos- és napilap is tudósít, pl.: *Budapesti Közlöny*, *Honvédségi Közlöny*, *Magyarországi, Pesti Hírlap*.

– Mikor és miként lépett a cs. és k. közös hadseregbe, illetőleg a m. kir. (cs. k.) honvédségbe: 1904. augusztus 18-án a m. kir. honvéd hadapródiskolából a törvényszabta szolgálati kötelezettség mellett 1904. szeptember 1-én 7 évi tényleges szolgálati kötelezettséggel a m. kir. soproni 18. honvéd gyalog ezredhez beosztott.

– Családi viszonyai: Nőtlen, atyja részéről némi segélyben részesül, pénzügyi viszonyai rendezettek.

– Különös ismeretei: 1904: Gömör, Liptó, Szepes, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyéket tartózkodás folytán.

– Különös ügyessége: tornász,¹⁶ vívó, úszó.

– Nyelvismeretei: magyarul tökéletesen beszél és ír. Németül a szolgálat igényeinek megfelelően beszél. Tótul szükségképpen beszél.

– Jellem-tulajdonságai, szellemi képessége, továbbá jelen hatáskörben való ismeretei, ügyessége és használhatósága: Komoly, csendes, törekvő, tiszta jellem. Jó szellemi tehetséggel és gyors felfogással. Szakaszt jól oktat és azt zárt rendben, valamint harcban úgy kötelességekben, mint önálló viszonylatban már elég ügyesen vezeti. Lövészetbeni ismeretei jók és azokat ügyesen alkalmazza, az iránt érdeklődik. Újonc szakaszt jól képezte ki.

– Szolgálati buzgalma, eredmény; – magasabb kiképzés utáni igyekezete: Buzgó, igen szorgalmas, jó eredménnyel.

– Magatartása szolgálatban: Elöljárók irányában engedelmes, nyílt, ragaszkodó. Egyenrangúak irányában barátságos, előzékeny. Alárendeltek irányában jóakaró, róluik gondoskodó. Szolgálati fegyelmet fenntartani tud;

– szolgálaton kívül: Jó bajtárs. Feljebbvalókkal szemben szerény, illedelmes. Alantasokkal szemben tapintatos. A társadalmi érintkezésben igen jó modorral bír. Jó körökben forog. A tisztikar nyilatkozata szerint az Előléptetési szabályzat 1. mellékletében foglalt feltételeknek megfelel.

– Egészségi viszonyai, hadiszolgálatra való alkalmassága: Nagy természetű, nyulánk, gyengébb testalkatú, különben békében és háborúban minden fáradalmak elviselésére alkalmas.

– Előléptetésre való minősültsége: Általában alkalmas.¹⁷

Nem sokkal több információt tartalmaz az 1905. évi minősítés. Az egyes vizsgálati szempontok többségében a „mint az elmúlt évben” bejegyzés szerepel. Az új elemek emberi, hivatásbéli fejlődésének minőségét emelik ki. (A terjedelmesebb szövegrészekben az azonos részeket kipontozással jeleltük.)

„– Rendfokozata: hadnagy

– Különös ismeretei: 1905: Nyirád, Tapolca környékét ezred összpontosítás folytán. Czellödömlök, Szentgál, Várpalota, Dég, Martonvásár útvonalát fegyvergyakorlat folytán.

– Jellem-tulajdonságai, szellemi képessége, továbbá jelen hatáskörben való ismeretei, ügyessége és használhatósága: Tiszta jellem, vigkedélyű, élénk. Igen jó szellemű. Hivatásszerű kötelességeinek teljesítésére szerzett ismeretei igen jók és ezeket megfelelően érvényesíteni is tudja. ... A terepen igen jól tájékozódik. ... ő maga is jó lövész. Mint járőrvezető ügyes.

– Magatartása szolgálaton kívül: Jó bajtárs. Feljebbvalókkal szemben szerény, illedelmes. Alantasokkal szemben tapintatos.

16 A Szabadság – Nagyvárad 1903. június 9-ei és július 10-ei száma is tudósít a hadapródiskolai tornaversenyen elért dicséretes eredményéről.

17 HM HIM Levéltára, Thold Dezső személyi anyaga (Tiszti Anyakönyvi Lapok 34219), illetve a HM Felülvizsgálati anyagok jegyzéke 1875–1940. 497. doboz, 36182 sz.

3-4. kép. Thold Dezső a fronton, 1914-ben

Társadalmi érintkezésben igen jó modorral bír. Jó körökben forog.

Előléptetésre való minősítése: rangsorban.”

1906. évi minősítése változást nem rögzít, az 1907-es folyamatos fejlődést mutat. Tartalmazza a 12. századhoz áthelyezés hozamaként szerzett rutint.

„– Jellem-tulajdonságai, szellemi képessége, továbbá jelen hatáskörben való ismeretei, ügyessége és használhatósága: megállapodott, tiszta jellem, vig kedélyű, élénk véralkatú. Igen jó szellemi tehetséggel és gyors felfogással. ... Szakaszt jól oktat és azt zártrendben biztosan és harcban – úgy kötetlenségben, mint önálló viszonyban – jól vezeti. ... Járőrszolgálatban ügyes és leleményes.

– Magatartása szolgálatban: egyenrangúaknak irányában határozott, szigorú; alárendeltjeiről gondoskodó, bizalmukat bírja; szolgálaton kívül: ... alantasok irányában előzékeny; bajtársi.

– Egészségi viszonyai, hadiszolgálatra való alkalmassága: magas termetű, nyulánk, gyengébb testalkatú; a folyó évben október hó 1-től számon tartandó 3 havi szabadságon egészségi tekintetből vérszegénység miatt, jelenleg hadi fáradalmak elviselésére nem alkalmas.

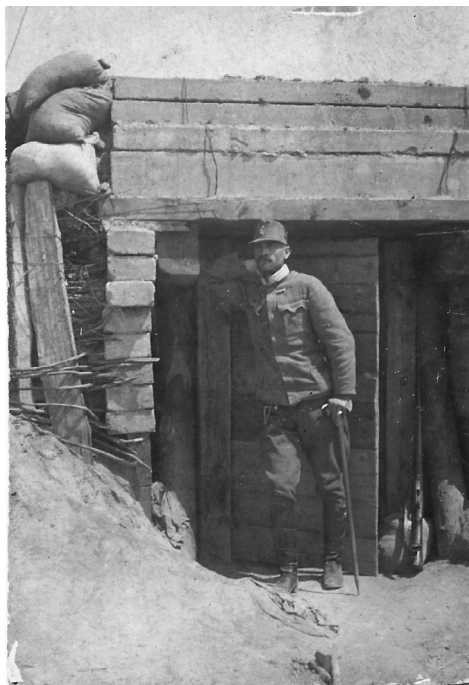
– Megjegyzés: Mivel betegsége nem súlyos természetű, és teljes felgyógyulása szabadságának leteltével várható.¹⁸

Az 1910-es évek magánéletében, honvédtiszti pályáján egyaránt jelentős változásokat hoztak. Hosszú jegyesség után – a kaució előteremtését követően – 1910-ben sikerült megnősülnie. Feleségül vehette Nagy Stefániát, a Kőszegi Evangélikus Felsőleányiskola rendes tanítónőjét, nevelőotthonának vezetőjét. Ugyanebben az évben visszavezényelték a 10. századhoz. 1911-ben főhadnaggyá léptették elő, s az év augusztusában megszületett Éva leánya.

Szakmai elismerésnek is tekinthető, hogy 1913. augusztus 1-én zászlóalja törzséhez helyezték át, és kinevezték zászlóalj segéd tiszté a 3. zászlóalj törzshöz. (A csapat egységek törzsének segéd tisztjei a parancsnok legközvetlenebb munkatársai voltak.) Az esztendő végén megszületett Dezső fia.

Néhány nappal a Szerbiának küldött hadüzenet után, 1914. augusztus 1-én vezényelték a keleti frontra. Egysége Zwardonnál lépte át a magyar határt, amit egy tábori levelezőlapon örökített meg (3-4. kép).

18 Sajnálatos módon az Anyakönyvi Lapok egyelőre fellelhető másolata csupán a szolgálati hely, rendfokozat, családi változások adatait tartalmazza. Használó értékelést nem.

A Berna-i állás figyelője
 állt 1916. 11/4-én Körvelessen
 a nagy oroszok háttérén
 állt.

5-6. kép. Gyógyulás után újra a fronton¹⁹ és a fotó hátlapján olvasható írás

Rövid időn belül, november 18-án fegyveres szolgálatban, Szuchánál, megsebesült.²⁰ A hírt több sajtóorgánum is közreadta (*Magyarország, Az Est, Beregszász Határ-*

szél). November végétől, majd egy eszten-deig tartó gyógykezelést követően, már századosként, 1915. december 2-án – a pótkerethez bevonulva – a XVII. menetzászlóalj 1. századával ismét a fronton teljesített szolgálatot 1916. június 8-ig (5-6. kép). A frontszolgálat alatt is megőrzött mély lelkiismeretéről, emberségéről tanúskodik az 1916. húsvéti, lövészárokban töltött ünneplésről egy tudósítás, melyet egy beosztott honvédje küldött.²¹ Második sebesülése miatt, amit a gorlicei áttöréskor szerzhetett (a tényt a *Soproni Napló* is megerősítette) 1916. szeptember 15-ig a Budapesti Kurnik klinikán gyógykezelték.

A regenerálódás idejére a családi emlékezet szerint Nagyváradra vezényelték. Családját is ide költöztette.²² A tényt megerősítő hivatalos dokumentum a kutatás ideje alatt nem került elő. Közvetett bizonyíték, hogy az „Anyakönyvi Lapok” viszont rögzítik, itt „született 1917. V. 22-én Mária Erzsébet nevű leánygyermeké”.

A harctéren harmadszor 1918 augusztusában – szeptemberében teljesített szolgálatot, ám ekkor már az olasz fronton, Piavenál. A tényről, a visszaútról a Sillianban feladott levelezőlap árulkodik (7. kép).

A magyar hadsereg végső összeomlása-kor – ma már a személyes indíttatások nem deríthetők ki – félbeszakította a katonai szolgálatot, visszavonult Dunaharaszti-ba, ahová a háború alatt családját is költöztette. Az utódok emlékezete szerint gazdálkodott, mellette fuvarozásból teremtette meg a lét-fenntartás költségeit.

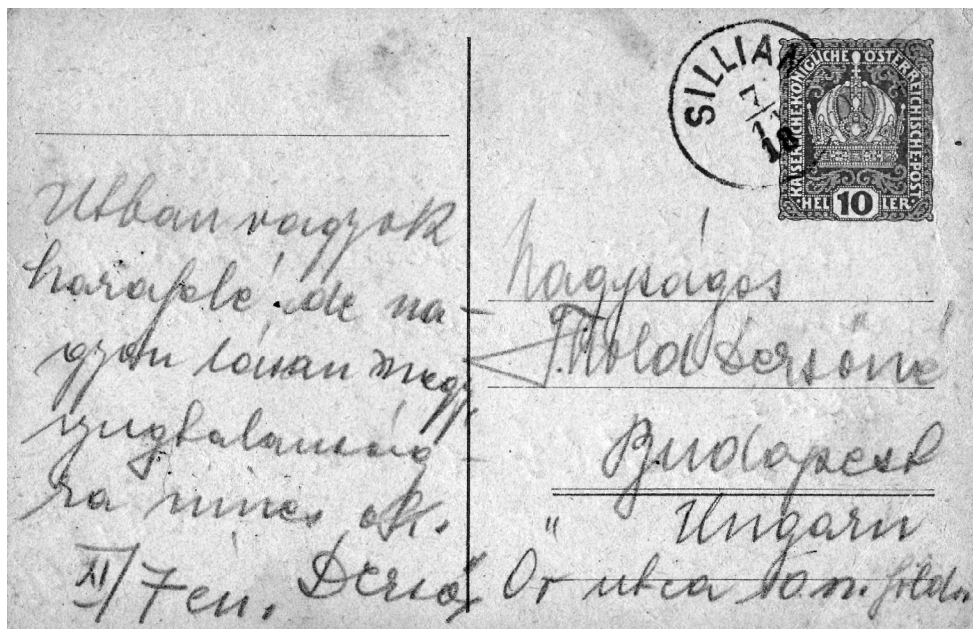
Hivatásérzete erősebb volt, feladta ezt az ideiglenesnek tartott állapotot. A leszár-mazottak emlékezete szerint 1919 márciu-sában családjával visszaköltözött Kőszegre, zászlóaljparancsnok lett. Ez utóbbi egyrészt

19 A fotó pár nappal második megsebesülése előtt készült. Első sérülésének nyoma, a bal kézben tartott bot, jól kivehető.

20 Az eseményt rögzíti az 1119/1815. sz. Honvéd orvosi bizonyítvány, a tényt az 1915. július 31-ei Veszteséglista tette közzé (K. u. K. Kriegsministerium, Verlustlisten Nr. XXX.VI.),

21 Harangszó, 1916. július 9. szám, Kühár István honvéd olvasói levele.

22 Ld. 2. és 7. lábjegyzet.

7. kép. A hazaúton, Ausztriában feladott tábori lap

azért sem valószínű, mert Mária nevű leánya visszaemlékezése szerint egy ideig itt is gazdálkodott: „egy nagy gyümölcsöst béreltünk a Kalkgraben nevezetű völgyben, amely a paktától a hegy tetejéig húzódott fel. Egy kis ház is volt a közepén. Ide jártunk ki, apám talicskán hordta haza a szénát, zöldséget, gyümölcsöt, és tolt minket haza a talicska tetején, ha elfáradtunk.”²³ Másrészt katonai pályafutását rögzítő iratok nem támasztják alá, azok szerint 1919. augusztus 1-én lépett be az új nemzeti hadseregbe, 1920. február 14-én leigazolták, hogy a forradalmak alatt szerepet nem vállalt, néhány héttel később március 11-én áthelyezték a 18. ezredből a kőszegi alreáliskolába.²⁴

23 Thold Dezső vezérezredes, reáliskolai tanár iratai, Kőszegi Levéltár XIV. 96. Balogh Ferencné kutatási céllal leadott családtörténeti írása.

24 HM Felülvizsgálati anyagok jegyzéke 1875–1940-ig. 497. doboz, 36182 sz. Anyakönyvi Lapok.

Tanári pályafutása a Kőszegi M. Kir. Reáliskolai Nevelőintézetbe történő áthelyezésével kezdődött. A döntés indokai aligha deríthetők ki. Szerepet játszhatott benne, hogy minősítéseiben 1904 óta szerepel, „szakaszt jól oktat”, ami pedagógiai érzékre vall, az is, hogy eredeti katonai állomáshelye közelében maradjon, s bármilyen szükségállapot bekövetkeztében azonnal reaktiválható legyen, nem utolsósorban, hogy megállapodott családosi ember lévén lakás- és életkörülményeinek változtatásával számtalan feladat hárulna a honvédség vezetésére. (Bár ez utóbbi egy-egy áthelyezés alkalmával a hivatásos tiszt, tiszthelyettesek, mi több, a MÁV-nál vezető beosztásban dolgozók esetében főszerepet nem játszott.) A megoldásban szakmailag addigi harctéri tapasztalatai, morálisan kétszer megsebesült háborús hős volta is nyomatékkal szolgálhatott, amit – egy lehet-

séges revans reményében – a rendszer kiemelt gondoskodással kezelte.

Valószínűleg az átmentés és a rangrejtés kényszerével magyarázható az Anyakönyvi Lapok által rögzített, két esztendeig tartó – lehet, csupán formális – intézkedéssor:

„1921. I. 2.: beosztatott az ezredtörzshöz, vezényelve – mint létszámfeletti – a kőszegi alreálba.

1921. I. 31.: áthelyezés a vasi 5. sz. gyalogezred parancsnokság állományába.

1921. VI. 29. áthelyeztetett a kőszegi alreáliskolába, ott állományba vétetett.”²⁵

Újabb családi örömet jelentett, hogy ezen esztendő április 1-én megint fiúgyermekük született, István.

1921. szeptember 1-jei hatállyal őrnagygyá neveztek ki.

A tanári státusz megerősítését szolgálta a polgári végzettség megszerzése. Annak érdekében, hogy tanári diplomát szerezzen, vezényelték 1921. szeptember 1-én tartósan a budapesti m. kir. főreáliskolai nevelőintézethez, és ideiglenesen a nevelő tanárok állományába került. Minden bizonnyal családja egzisztenciális biztonsága érdekében 1921. november 1-ével formálisan nyugállományba helyezték, „ellátás tekintetében az 1921. évi XXXV. t. c. hatálya alá tartozóan.”

Tudományos munkásságában fontos állomás, hogy 1921-ben budapesti illetékeségű századosként lett a Magyar Földrajzi Társaság tagja.²⁶

A családi legendárium szerint „beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre. Két évet beszámítottak neki, két évet lakott Pesten a testvérénél, onnan jár naplali egyetemre, majd földrajzból és történelemből tett szakvizsgát.”²⁷ A tény rész-

ben igazolja, hogy 1922. augusztus 1-jével a tartós vezényeltetésből bevonult a kőszegi alreálba; 13-án kifizették a Budapest–Kőszeg közötti átköltözési illetéket.

Közben őrnagy rendfokozatának megfelelően – a rangrejtés miatt – 1923. július 1-jével aligazgató tanárnak sorolták be. Intézeti évkönyvek tanúsítják, hogy további két évben földrajzot és történelmet tanított. Ez alatt az idő alatt ismerték el szolgálatát a III. osztályú tiszti katonai szolgálati jellel.

Az Anyakönyvi Lapok bejegyzése szerint Kőszegről „1925. IX. hó 1. napjával áthelyeztetett a V. K. M. [Vallási és Közoktatási Minisztérium] XIV. osztályának állományába, altanácsnokként [a rejtésben az őrnagyi rendfokozat hivatalos elnevezése] az ezredtörzshöz osztották be” (annak számát a bejegyzés nem tartalmazza.) Egy lexikon szerint²⁸ (a továbbiakban: Lexikon) ebben az esztendőben a m. kir. 6. honvéd gyalogezredhez osztották be. Azt követően 1931. augusztus 1-ig életútjával kapcsolatban különböző dokumentumokban²⁹ egymástól eltérő adatok találhatók.

A Lexikonban nem szerepel 1920-as esztendőre vonatkozó információ; nincs adat, hogy

– 1925-től meddig volt a m. kir. 6. honvéd gyalogezredbe beosztva, mikortól szolgált 1928-ig a m. kir. 5. honvéd gyalogezred III. zászlóaljának parancsnokaként;

– 1928-tól 1931-ig tartó szolgálatáról;

– meddig volt a Győr-Moson-Pozsony vármegye testnevelési felügyelője, ebből fakadóan mikor kezdődött az 1938. 5. hó 1-ig

28 Szakály S.: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon/Adattár Bp., 2003. (továbbiakban: Szakály, 2003.)

29 Szakály, 2003. HM Felülvizsgálati anyagok jegyzéke 1875–1940. 497. doboz, 36182 sz., a M. Kir. „Hunyadi Mátyás” Alreáliskola tanévenkénti értesítői.

25 Uo.

26 Földrajzi Közlemények 1921. 49. kötet, 176. p.

27 Ld. 7. lábjegyzet.

tartó szolgálata a m. kir. „Szent László” 4. honvéd gyalogezred különleges alkalmazású törzstisztjeként, majd 1936-tól ezredparancsnokaként.

Az Anyakönyvi Lapok szerint viszont: „1920. III. 1-vel áthelyeztetett a volt soproni 18. sz. gyalogezred felszámoló póttest kerettől a kőszegi alreáliskolához;

– 1925. IX. hó 1. napjával áthelyeztetett a V. K. M. XIV. osztályának állományába, altanácsnokként az ezredtörzshöz osztották be” (annak számát a bejegyzés nem tartalmazza).

1926. V. hó 1.: felvétetett a tényleges állományba, beosztatott a m. kir. 6. gyalogezredhez, kineveztetett a II. zászlóalj parancsnokává;

– 1926. XI. hó 15-én áthelyeztetett a m. kir. 5. honvéd gyalogezred állományába, mint III. zászlóalj parancsnoka; Bár másutt fellelhető állítással szemben nem szolgált ott 1928-ig, mivel

– 1927. IX. 1.: áthelyeztetett a vallás és közoktatási minisztérium /: m. kir. Hunyadi Mátyás reáliskolai nevelőintézet:/ állományába, aligazgató tanárként állományba vétetett, ugyanekkor igazgató tanárrá kineveztetett (a rangrejtés időszakában alezredesi katonai rangnak felelt meg);

– 1931. VIII. 1.: áthelyeztetett a m. kir. „Szent László” 4. honvéd gyalogezred „Ny” állományába;

A Kőszegi M. Kir. „Hunyadi Mátyás” Alreáliskola tanévenkénti értesítői az Anyakönyvi Lapok adatait erősítik meg. Az 1922/1923-as tanévtől az 1924/1925-ös tanévvel bezárólag földrajzot, történelmet, testedzést és cserkészismeretet tanított, mellette a „földrajzi szertár órének” feladatát is ellátta. Kéttanévnyi megszakítás után, az 1927/1928-as oktatási esztendőre tért vissza korábbi állomáshelyére, a kőszegi alreálba. Ezt támasztja alá távozásakor, 1925-ben készített minősítése:

„Thold a magyar tisztikar nemes hagyományai szerint élve, példájával nevelt. Rátermettség, alapos felkészültség, fáradhatatlan buzgóság és lelkiismeretesség jellemzik tanári működését; míg a gyermekek lelkét megérintő nemes szív és jó indulat voltak ama tulajdonságai, amelyekkel növényedékei szeretetét és ragaszkodását magának biztosította.

Vitéz László, az intézet igazgatója”³⁰

Tanári és tudományos tevékenysége országosan ismertté vált a Magyar Turista Szövetség 1928. évi kőszegi vándorgyűlése kapcsán. Csúcspontja a Magyar Földrajzi Társaság Didaktikai Szakosztályának 1929. május 26–27-ei vándorgyűlése. Megszervezésében Thold Dezső oroszlanrészt vállalt. A vándorgyűlés apropóján rendezett kiállítás összeállításában is kivette részét. Az iskolai oktató-nevelő munkájának bemutatásához 11 tablót, fotókat, tanmenetet, óravázlatokat, módszertani útmutatásokat tartalmazó anyagot, szakmai bibliográfiát is közzétett (8. kép).

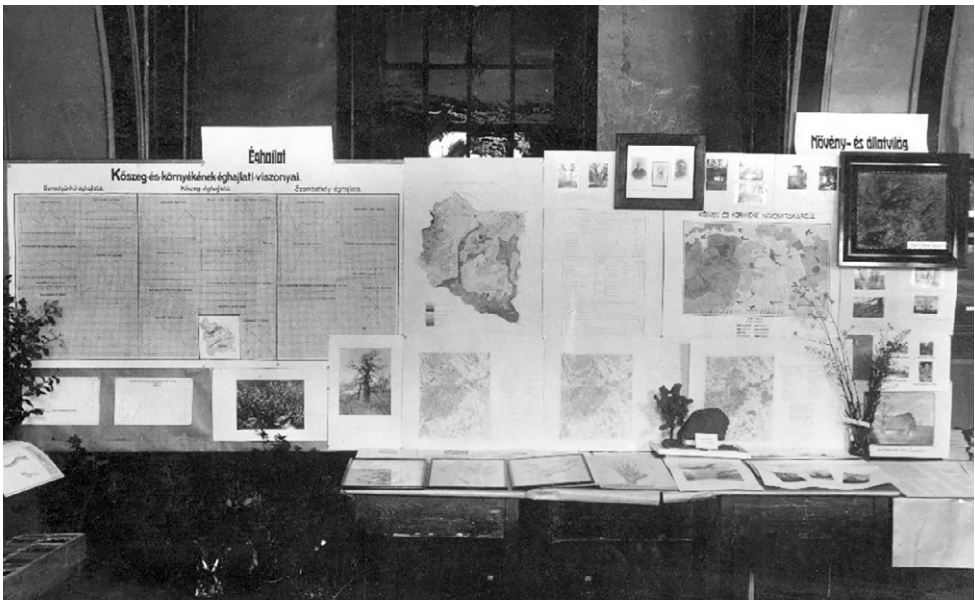
A kiállítás teljes anyagának útmutatóját több helyi intézmény is (Gyurác Ferenc Ág. Hit. Ev. Leánynevelőintézet, Evangélikus Leánygimnázium, Állami Tanítóképző Intézet, Polgári Fiú- és Leányiskola) közreadta tanévi értesítőjében. Megemlékezett róla és kiemelte a kiállítás és az oktató-nevelő munka értékét országos szakfolyóirat (*Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye*), évek múltán a *Magyar Tanítóképző* 1934. évi száma is utalt rá (9. kép).

Nem csupán geográfusként, de testedzést oktató katonaként is tekintélyes szakembernek számított. Nyilván ebből fakadt, hogy a következő tanévben a város egyik társintézményének sportversenyén felkérték a bírálóbizottság elnökének és az érme átadójának. Az iskola értesítője

³⁰ Ld. 7. lábjegyzet.

8. kép. Thold Dezső a vándorgyűlési kiállítás „lelke”.
Forrás: Savaria Múzeum és Levéltár, Szombathely

9. kép. Thold Dezső tablójának egyike, az „Éghajlat”.
Forrás: Savaria Múzeum és Levéltár, Szombathely

nagyívű – elhivatottságot tükröző, kollégái munkájának értékét méltató – ünnepi beszédét hosszasan idézi.

A Szövetségek Katonai Ellenőrzési Bizottság 1927. májusi távozását követően fogalmazódott meg a kormányzati programban egy korszerű békehadrend létrehozásának terve. Ennek feltétele volt a zsoldos hadsereg leépítése, a hadkötelezettség visszaállítása, mely óhatatlanul szükségessé tette a tisztii állomány megerősítését. A legfelsőbb katonai vezetés Thold Dezső honvédtisztii kvalitásait csapatszolgálatban kívánta hasznosítani. Minősítése szerint nem véletlenül.

Thold Dezső 1931-ben (igazgató tanár):

„Széleskörű tudása, pedagógiai képzettsége, a nevelés és s közügy minden ágára kiterjedő érdeklődése, nemes becsvágytól sarkalt példaadó szorgalma, mindenek fölött pedig lángoló hazaszeretete, lovagias gondolkodása, példás családi élete tették igazán hivatott előjáróvá, kitűnő szakemberré és ideális bajtársá.

Ezek mellett szeretetre méltó modorával kitűnően értett hozzá, hogy a polgári társadalommal is megkedveltesse intézetünket s különféle testületekkel harmonikusan együttműködhessünk.

Képes Winkler főigazgató tanár, az intézet igazgatója³¹

A tanár az 1930/1931. tanév végével visszatért a katonai pályára. Az eddigi állomáshelyek sora – Kőszeg, Budapest, Kőszeg, Nagykanizsa, Körmend, Kőszeg – után Győr következett. Tanácsnoki besorolással a m. kir. „Szent László” 4. honvéd gyalogezredhez helyezték át, és a vezetői és törzskülönítményhez osztották be. 1932 szeptemberében átszervezés folytán az ezredtörzshöz osztották be, megbízták a lő- és fegyvertisztii teendőik ellátására, decemberben már az I. zászlóalj parancsnokává nevezték ki.

31 Ld. 7. lábjegyzet.

Az általános rangretés ellenére 1933. május 1-jén átminősítettett alezredessé.

Szolgálati helye megváltozásával sem szakadt el Kőszegtől. Jambrits Lajos, a város polgármestere – mint arra legméltóbb személyt – hívta vissza a vár ostromának 400 éves jubileumához méltó megemlékezés megszervezésére. Az ünnepség alap gondolata egyébként is Thold Dezsőtől származott. A polgármester „felkéri Thold Dezső ig. tanárt, ki már előzetesen is fáradozott az ünnepség népszerűsítése körül, tegyen javaslatot a bizottságok megalakítására” – tudósított a Kőszeg és Vidéke 1932. május 18-i száma.

1934. V. 1-én új feladatkört kapott. Áthelyezték a Győr-Moson-Pozsony vármegyei Testnevelési és Népgondozó Felügyelőség³² állományába. Hivatali beosztásról lévén szó tanácsnoki titullussal vármegyei testnevelési felügyelővé, vele egy időben tanácsnokból főtanácsnokká (ezredessé) léptették elő. Munkájának gerincét az iskolán kívüli testi nevelés figyelemmel kísérése képezte. Feladatainak kiemelkedő elvégzéséért felettesei magas elismerésében részesült.³³

Másfél évnyi szolgálat leteltével visszatért korábbi csapattestéhez, a m. kir. 4. honvéd gyalogezred állományába az ezredtörzshöz, lő- és fegyvertörzstisztként, soproni állomáshellyel. Fél év sem telt el, 1936.

32 1931.január 20-án vármegyénként, illetve törvényhatósági jogú városokként felállították a testnevelési és népgondozó felügyelősegeket. A felügyelősegek látszólag a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartoztak, és hivatalosan a népesség nyilvántartásával, az iskolai és iskolán kívüli testi neveléssel foglalkoztak, valójában azonban kiegészítő parancsnokságként, a haderőn kívüli kiképzés irányítóiként, valamint a katonaság és a helyi polgári hatóságok közti összekötő kapocsként működtek (hadiözvegyek és -árvák, hadisírok gondozása).

33 1. sz. törzstisztii parancs, Székesfehérvár, 1935. október 25. „Legfelső szolgálat nevében elismerés és köszönet.”

május 1-jével a honvédelmi miniszter kinevezte az ezred parancsnokának.

Beosztásának megfelelően Sopronban is részese volt a város közéletének. 1937 augusztusában, a Rákóczi Ferenc Főreáliskolába érkező olasz katonaiskolások fogadásán a városban állomásozó honvédelmi alakulatokat képviselte (10. kép). Minderről a korabeli napilapok is tudósítottak.

Tiszti karrierje továbbra is felfelé ívelt. 1938. május 1-jével a kormányzó áthelyezte, egyben kinevezte a m. kir. székesfehérvári 2. honvéd vegyesdandár gyalogsági parancsnokának. Itt érte a bécsi döntés, s lett a történelmi események aktív résztvevője. „Részt vett a Felvidék visszafoglalásában, nagyapa ezrede lépte át elsőként a határt a Csallóközben. A korabeli filmhíradó megörökítette lelkes beszédét.³⁴

A győri utászok, köztük Győry László és ifj. Thold Dezső (leendő veje és fia) érték az ideiglenes hidat a Dunán az átkeléshez Medvénél. Pistuka írta ekkor az édesapjának a fiatal Thold lelkes önbizalmával: Milyen szép lesz majd Apukának a Tholdok ősi földjére bevonulni. Nagyapa az érsekújvári körzet katonai parancsnoka lett³⁵ (11. kép).

1939. május 1-jével tábornokká lépett elő, augusztus 1-jével kinevezték a Honvéd Főparancsnoksághoz, gyalogsági szemlélő mellé beosztott tábornokká. 1940 márciusával újabb magas pozíciót érdemelt ki, a M. Kir. Honvéd Képességvizsgáló Intézetének parancsnokává nevezte ki a kormányzó.

A második bécsi döntést követően ismét történelmet író esemény főszereplője. 1940 szeptemberétől a polgári közigazgatás helyreállításáig Szolnok-Doboka vármegye katonai parancsnoka (12. kép).

Ekkor bontakozik ki s éri el tetőpontját társadalmi, közéleti aktivitása. A szórvány-magyarország helyzetéről, az egykor tősgyökeres magyar családok elrománosodásáról szerzett személyes tapasztalataira alapozva szinte egy hónap múltán indította el a „Zúgjanak az elnémult harangok” mozgalmat, melynek híre az egész magyar és erdélyi sajtóban központi helyet kapott. A *Keleti Újság*, az *Ellenzék*, a *Magyar Nép*, a *Magyar Nemzet*, az *Új Magyarország*, a *Függetlenség*, a *Somogyi Újság* is tudósított a mozgalom eseményeiről, Thold Dezső előadásairól, közölték megrázó hangú felhívását, cikkeit. Désen a *Vármegyei Közélet* külön kis füzetet jelentet meg a Thold-program kapcsán. Jelentős szerepet vállalt a nagy múltú, de évek óta csak vegetáló dési „Tőrekvés” Közművelődési Egyesület újjáalakításában. Tevékenysége jelentőségét hangsúlyozva a díszelnökség tagjává választották. Mély nyomot hagyott az ott élők emlékében, lelkében. „Évek múlva is bizalommal keresték meg különböző kérésekkel Budapesten az itteniek. Kackóról, Golgoról, Blenkemezről, Érkeserüről, Monosetiről, Nagyiklandról, Székről írt leveleket őrzünk, melyekben közbenjárását kérik állás, polgári iskola alapítása, régi adósság behajtása és más ügyekben. »Kérem, kegyeskedjék felkarolni községünk igen nagy fontosságú ügyét, mert nincs nekünk a Méltóságos Úron kívül senki pártfogónk« – írta például a széki ref. lelkész.”³⁶

Az észak-erdélyi polgári közigazgatás megalakulásával katonai funkciója megszűnt, visszatért Budapestre. Folytatta

34 A hivatkozott riport: „Büszke örömmel tölt el ez a szép feladat, mely dandárunknak osztályrésztül jutott. Büszke vagyok, mert tudom, hogy olyan csapatok, olyan erkölcsi értékkel, amelyek e nagy katonai feladatot kifogástalanul hajtják végre. És mindnyájunk kivétel nélkül azzal a gondolatral ke-lünk át a Duna vizén, hogy mindent visszave-szünk.”

35 Ld. 7. lábjegyzet.

36 Ld. 7. lábjegyzet.

10. kép. A fotó hátlapján Erdélyi Tibor őrnagy kézírásával olvasható: „(Szakadó esőben) Üdvözlés a Déli Pályaudvaron 1937. aug. 21. Balról: Gerstlauer Kornél ales, isk. pk. h., Bacsó alezredes, Thold Dezső ezr., ezr. pk. és áll. pk., Mattioli alezr. olasz katonai attasé.”

11. kép. Bevonulás Galántára

12. kép. Thold Dezső (első sor közepén a bajuszos tiszt) Désen, a városháza nagytermében

az általa indított „Zúgjanak az elnémult harangok” mozgalom népszerűsítését. Több rangos fórumon tartott előadást.³⁷ Közben egészségi állapotára tekintettel – gyomorproblémái miatt – a kormányzó 1940. október 8-ai hatállyal nyugállományba helyezte. Két tudományos munka megírása foglalkoztatta. Az egyik a szórványmagyar-ság történeti, gazdasági és kulturális helyzetét összefoglaló tanulmány, a Szolnok-Doboka vármegye települési és szívárgási térképei a 13. századtól (ez utóbbi Teleki Pál etnika térképe mellett s második jelentős népesedésföldrajzi munka lehetett volna). A készülő könyvet a Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának ajánlotta fel kiadásra. Korai halála miatt nem tudta befejezni. Felesége a kéziratot egy fiatal történésznek adta lek-

torálásra, aki a háborúban a kézirattal együtt eltűnt.³⁸

A másik, ami szintén csak terv maradt, a 18. gyalogezred történetének megírása volt. Mivel az ezred iratanyaga a forradalmak alatt elpusztult, a megalakult szervező bizottság felhívást adott közre az ott egykor szolgálatot ellátókhoz, osszák meg emlékeiket, dokumentumaikat a munkához, melynek összefogója Thold tábornok lett volna.³⁹

Thold Dezső honvédtiszt pályáját pillanatnyi rangjától, beosztásától függetlenül, mind a polgári, mind a szakmai közeg, felettesei élénk figyelemmel és elismeréssel követték. Előbbit a napilapok cikkeinek, híradásainak száma, utóbbit a kiténtetése sora bizonyítja:

³⁸ Ld. 7. lábjegyzet.

³⁹ A felhívás többek között vidéken a *Kárpáti Magyar Hírlapban*, a *Pécsi Naplóban*, az *Orosházi Friss Hírekben*, a *Szentesi Naplóban* is megjelent.

³⁷ Pl. a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet igazgatója 1941. március 8-án kérte fel előadás tartására.

- 1908: Katonai jubileumi kereszt
 1915: Signum Laudis az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréséül
 1916: 3. osztályú érdemkereszt hadidíszítménnyel az ellenség előtt tanúsított magatartása elismeréséül
 1918: Signum Laudis (másodsor) a háború idején teljesített kitűnő szolgálatai elismeréséül
 1918: Sebesültek érme a két középsávval
 1924: Tiszti katonai szolgálati jel III. osztálya
 1926: Ezredparancsnoki dicséret a 6. honvéd gyalogezredben
 1930: Kormányzói dicséror elismerés a nevelésügy terén kifejtett kiváló és eredményes szolgálatáért
 1930: Háborús emlékérem a karddal és sisakkal
 1934: II. osztályú katonai szolgálati jel
 1935: Osztrák Háborús Emlékérem a kardokkal
 1935: Károly csapatkereszt
 1937: Magyar Érdemkereszt tiszti-keresztje

Korai halála döbbenetet váltott ki. A sajtó – nyugattól keletig – méltó módon búcsúzott tőle.

**Soproni Hírlap, 1942. szeptember 22.:
Thold Dezső vezérőrnagy**

„Szikár, magas alakja itt lebeg előttem. Megismertem Kőszegen: megismertem benne már ott a kiváló katonamebert és a kiváló tudóst, pedagógust.

Hatalmas haza- és ember magyarszeretetet lobogott lelkében. Ez világította azt a magasan ívelő utat, amelyen járt s amelyen maradandót alkotott. Kardra tett kézzel mélyedt a tudományokba, kutatott a magyar föld értékei után. Vezette az ifúságot és a reá-bízott honvédeket Jurisics ősi városában, Kőszegen az ő munkáját, az ő elgondolását dicséri a néhány évvel ezelőtt megépült múzeum. Az ő lobogó lelke adta a szikrát, az ő

tudása adta a fundamentumot, amely révén látható anyaggá formálódott egy város múltja, hogy biztatást adjon a jövőre.

Katona volt és tanár. Katona-tanár volt Kőszegen, ahol nevelte a honvédség vezetőinek, a magyar tisztikarnak jövő generációját erélyes katonalélekkel és tündöklő mély tudással. Hatalmas földrajzi kiállítások rendezésével bámulatba ejtette a főváros szakembereit is.

És Sopronban teljes szívvel katona volt: a házi gyalogezred parancsnoka, akiért lelkesedett bajtárs, honvéd és polgári lakosság.

A nyugati végvárból előléptetésével magasabb helyre, a fővárosba helyezték s most a magyar honvédség egyik kiválóságát jelentkezésre magához hívta az Úr.

Elment közülünk és a nagy útrakelésről így számol a fekete keretes kis papír:

„Fájdalomtól megtört szívvel jelentjük, kis- és nagyselmeczi Thold Dezső ny. vezérőrnagy, a Magyar Érdemrend Középkereszt, a Magyar Érdemrend Tisztikereszt a hadidíszítményes III. o. Katonai Érdemkereszt, az Ezüst és Bronz Katonai Érdemérem stb. stb. tulajdonosa életének 59., boldog házasságának 32. évében 1942. szeptember 17-én hajnali 2 órakor nemes lelkét visszaadta Teremtőjének.”

Elment, de alkotásai, emléke a baráti szívekben és a magyar tudományos világban élni fog örökké.”

**Keleti Újság, 1942. szeptember 29.:
Thold Dezső ny. vezérőrnagy**

„Váratlanul érkezett a hír Déstre: ötvenkilenc éves korában Budapesten elhunyt kis- és nagyselmeczi Thold Dezső ny. tábornok, Szolnok-Doboka vármegye volt felszabadító katonai parancsnoka.

1940. szeptember nyolcadikán jelent meg ez a szikár, tiszta kékszemű katona Désen, erélyes, de rokonszenves intézke-

13. kép. Thold Dezső temetése

désekkel átvette a megyét, beindította az új magyar életet, úgy, hogy semmi kisiklás, hiba, zökkenő nem történt, bár a nemzeti-ségi vidék magában rejtette sötét titkait. Bejárta a falvakat, mindenkit megkeresett és összefogott. Erővel, szívvel, pénzzel segített, életre keltette a lebunkózott magyar társadalmat. A vármegyeháza dísztermében ércesen hirdette: »Fel a fejjel, az a föld most már újra magyar és az is marad.« Falvakat járva döbönt rá, hogy a hajdani Szepesi, Rákóczi, Kiss és Varga nevű magyarok ma már nem azok s égő szívvel elsőnek indította el mozgalmát a szétszórtan élő magyarok megsegítésére.

A fővárosi lapokban cikket írt, toborzott és lelkesített e vidék szegény magyar népe felemeléséért. Az ősi Szolnok-Doboka magyarsága rajongásig megszerette a lángoló lelkű katonát, aki pár héttel ezelőtt felkereste »civilben« az ősi megyét s elbeszélgetett a magyar élet kormányosaival.

Sajtó alá akarta rendezni Szolnok-Doboka magyarságának tragikus pusztulásáról írott jegyzeteit.

A magyar ügy nagy erőt vett benne.”

„A Kerepesi úti temetőben katonai pompával helyezték nyugalomra (13. kép). De nem a végsőre, mert 1953-ban a kommunisták kidobálták a csontjait, mondván: »Nem nyugodhat a haza nagyjai között.« Akkor nagymamám és gyerekei a haraszi temetőbe vitték csontjait. Onnan hoztuk be nagymamáéval és édesapáéval együtt a Farkasréti temetőbe, édesanya mellé.”⁴⁰

Thold Dezsőről hivatalosan szeretett városa sem emlékezett meg ez ideig méltó módon.⁴¹ Egyre fogyatkozó, egykori tanítványai elevenítik fel emlékét. Hamvait szerényen szereteteivel közös családi sírja rejtli.

Ideje, hogy az utókor méltó módon tisztelegjen emléke előtt.

40 Ld. 7. sz. lábjegyzet.

41 Vö. 1. sz. lábjegyzet.